

נאמר [ויקרא כג מב]: "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות".

האות ה' שבמילה "האזרח" מיותרת.

ודרשו חכמים בברייתא: (513) 'האזרח', להוציא את הנשים. כלומר: דוקא החשוב שבאזרחים חייב בסוכה. דהיינו גבר, אבל אשה פטורה. (514)

ויש לדייק מדברי הברייתא:

טעמא, כל הטעם לכך שנשים פטורות זהו משום **דכתב רחמנא "האזרח" להוציא את הנשים**, משמע, **הא לאו הכי**, אילו לא היה נאמר 'האזרח' הייתי אומר **שנשים חייבות** למרות שסוכה היא מצות עשה שהזמן גרמא.

וכיזד שנינו שנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא?

ומתצינן שני תירוצים:

א. **אמר אביי**: בודאי נשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא. ובכל זאת **איצטריך** הכתוב הוצרך לומר "האזרח" בענין סוכה, מפני שהיה עולה בדעתנו שמצות סוכה שונה משאר מצות עשה שהזמן גרמא. וכדלהלן:

סלקא דעתך אמינא, היה עולה בדעתך לומר: **הואיל דכתיב "בסוכות תשבו" וחז"ל** דרשו "תשבו כעין תדורו", (515) לפיכך

ישיבת סוכה צריכה להיות כדרך שאדם דר בדירתו. **מה דירה דרים בה איש ואשתו יחד, אף סוכה חייבים בה איש ואשתו.**

לפיכך נאמר "האזרח" להוציא את הנשים.

ב. **ורבא אמר תירוץ אחר**:

למרות שנשים פטורות ממצות שהזמן גרמא, לד-ב בכל זאת **איצטריך**, הכתוב הוצרך לומר 'האזרח' בענין סוכה, למעט נשים במפורש, משום **דסלקא דעתך אמינא**, היה עולה בדעתך לומר כך:

נילף נלמד שנשים חייבות במצות סוכה בגזירה שוה "**המשה עשר** [בתשרי] **המשה עשר** [בניסן]" **מחג המצות**.

מה לחלף, במצות אכילת מצה, **נשים חייבות** באכילת מצה בלילה הראשון [כי כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה], **אף כאן**, בסוכה, **נשים חייבות**.

לכן **צריכא**, הוצרך הכתוב למעטן, ולכך נאמר "האזרח".

ומקשינן: **והרי מצינו מצוות עשה של ראייה**, להיראות בשלש רגלים לפני ה' בבית המקדש עם קרבן, שכתוב [שמות כג יז]: "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדן ה'", **דמצוות עשה שהזמן גרמא היא**, כי מצוה זאת חיובה נוהג רק בשלשה זמנים מסוימים בשנה, בפסח, שבועות וסוכות, ובכל זאת, **טעמא** [רק מטעם] **דכתב רחמנא**

גרמא.

514. רש"י שם.

513. סוכה כח א.

515. כלומר: הישיבה בסוכה היינו לדור בה כדרך שאדם דר בביתו.

[שם] "זכורך" למדנו למעט ולהוציא את הנשים.

הא לאו הכי [אבל בלא מיעוט זה], היה הדין שנשים חייבות!

ומוכח שלא לומדים מתפילין לכל מצוות עשה שהזמן גרמא, שהנשים פטורות. כי הרי מצוות ראייה היא מצוות עשה שהזמן גרמא, ובכל זאת צריך בו לימוד מיוחד למעט את הנשים.

ומתריצין: אין להוכיח שהנשים חייבות במצוות עשה שהזמן גרמא מכך שיש לימוד מיוחד במצוות ראייה למעט את הנשים, כיון שבמצוות ראייה איצטריך לימוד מיוחד.

כי בלא הלימוד המיוחד למעט את הנשים, סלקא דעתך אמינא [היינו סוברים לומר], נילף [נלמד] את דין מצוות ראייה בגזירה שוה "ראיה" "ראיה" ממצות "הקהל", שהנשים חייבות בה, לפי שכתוב [דברים לא יא]: "בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר, תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם". לכן במצוות ראייה צריכה התורה להשמיענו לימוד מיוחד למעט את הנשים ממצוה זו.

אבל שאר מצוות עשה שהזמן גרמא, לומדים מתפילין שהנשים פטורות בהם.

ומקשינן על המשנה: ואדילפינן [עד שהמשנה לומדת] בכנין אב מתפילין לפטורא, לפטור את הנשים ממצוות עשה שהזמן גרמא, נילף [נלמד] בלימוד של "כנין אב" ממצוות שמחה בשלש רגלים, שכתוב "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך" — וכמו שמצינו במצוות שמחה, שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, הנשים חייבות בה, אף כל מצוות עשה שהזמן גרמא נלמד משם לחיובא!

אמר אביי: אין ללמוד ממצוות שמחה שהנשים חייבות במצוות עשה שהזמן גרמא, כיון שבמצוות שמחה, אין חובת השמחה מוטלת עליה, אלא אשה — בעלה משמחה, שהקרי בפסוק הוא "ושימחת", ואם כן המצווה היא של הבעל, ולא של האשה⁽¹⁾.

ומקשינן: הרי מוזכר בפסוק שיש חיוב שמחה גם באלמנה, שאין לה בעל, שכתוב [דברים טז יא]: "ושמחת לפני ה' אלוהיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך במקום אשר יבחר ה' אלוהיך לשכן שמו שם". ואם אנו אומרים שחיוב השמחה אינו

1. כך פירש רש"י, שהאשה אינה חייבת בשמחה, אלא בעלה חייב לשמחה, אבל הריטב"א פירש, שהאשה חייבת במצוות שמחה, אלא שהתורה לא חייבה את האשה לשמוח אלא על ידי בעלה, מה שאין כן שאר מצוות שלא תלוי קיומן בבעל כלל.

הגמרא בראש השנה [ו ב] מביאה: בעי רבי זירא: אשה מה היא בכל תאחר? האם אינה

עוברת על איחור הבאת נדריה כיון שלא מחוייבת במצוות ראייה, ואינה מחוייבת לעלות לירושלים, ואם כן לא שייך בה זמן של רגלים לאיסור כל תאחר, או שמא עוברת, כיון שיש לה חיוב שמחה ברגל, ובזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שלמים, וצריכה היא לעלות לירושלים כדי לאכול בה בשר שלמים. אמר לו אביי: ותיפוק שעוברת על "בל תאחר"

על האשה אלא על הבעל שחייב לשמחה, אלמנה, מאי איכא למימר, כיצד אפשר לפרש כן באלמנה שאין לה בעל?

ומתריצין: הפסוק מדבר באלמנה עניה השרויה אצלו, שיש חיוב לבעל הבית לשמח אותה משלו במאכל ומשתה ובגדים בשלש רגלים⁽²⁾.

ומקשינן: ונילה [ונלמד] לכל מצוות עשה שהזמן גרמא ממצוות "הקהל" שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא והנשים חייבות בו, שמצווה זו נוהגת פעם בשבע שנים במוצאי שנת השמיטה.

ומתריצין: אין לומדים ממצוות "הקהל" משום דהוה מצוות אכילת מצוה שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא בט"ו ניסן ויש לימוד שהנשים חייבות בה [כמבואר במסכת פסחים מג ב], ומצוות הקהל גם כן יש בה לימוד מיוחד שהנשים חייבות, אם כן הם

שני כתובים הבאים כאחד [המלמדים אותנו ענין אחד], שהנשים חייבות במצוות עשה שהזמן גרמא.

וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים.

כי בכך שהתורה חזרה פעמים לפרש את אותו דין, סימן הוא שהלימודים לא נכתבו ללמד לשאר מקומות.

כי אם אחד מהלימודים נכתב כדי ללמד לשאר מקומות, התורה לא היתה צריכה לחזור וללמד לימוד נוסף לאותו דין. ולכן אין לומדים ממצוות הקהל ומצוות אכילת מצוה שהנשים חייבות במצוות עשה שהזמן גרמא, אלא לומדים מתפילין שהנשים פטורות בו.

ומקשינן: אי הכי, אם הטעם שאין למדים ממצוות הקהל, הוא משום שהם שני כתובים הבאים כאחד, ואין הם מלמדים למקומות

שהרי מחוייבת לעלות לירושלים כדי לשמוח באכילת שלמים, ומקשה הגמרא, ומי אמר אביי הכי? והאמר אביי: אשה בעלה משמחה, ומתרתת הגמרא: אביי לדבריו דרבי זירא קאמר. ומקשה השואל ומשיב [חלק א סימן סא], מה הקשו על אביי ממה שאמר: אשה בעלה משמחה, והרי כל הטעם שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, הוא משום שמשועבדות לבעליהן, וכיון שהבעל חייב לעלות לרגל ולשמוח שם, מהיכי תיתי שהאשה תפטר מכך, אדרבה השיעבוד מחייב אותה גם כן לעלות אתו ולא שייך הפטור מטעם שהזמן גרמא.

ותירץ, שצריך לומר, שקושית הגמרא היא, באופן שבעלה אינו חייב לעלות ולשמוח, כגון בערל וטמא וחרש, שפטורים ממצוות שמחה, אם

כן באופן זה האשה פטורה, כיון שהיא מצוה שהזמן גרמא שיעקר החיוב הוא בשביל הבעל ולא מצד עצמה.

נמצא לפי דברי בעל השואל ומשיב, כל שהבעל חייב לעלות, אין הכי נמי גם היא חייבת, ובאופן זה לא שייך בכלל הפטור של מצוות עשה שהזמן גרמא, כי אדרבה, השיעבוד שפוטר אותה בדרך כלל ממצוות עשה שהזמן גרמא, במצוה זו היא מחייבת אותה.

2. כתב בטל תורה, מכאן מוכח שהמצוה מוטלת על שכן ליתן לשכניו העניים יותר ממי שאינו שכן רק בן עיר. וכן נפסק בשו"ע [יו"ד רנא], ששכנים קודמים לעניי העיר.

אם כן, מצות אכילת מצה ומצות הקהל נמו, יש בהן סיבה שצריכי לפרש בהם שהנשים חייבות, ואי אפשר ללמוד מאחד לשני, ואם כן, הן אינם שני כתובים הבאים כאחד, ואם כן אפשר ללמוד ממצוות הקהל לכל מצוות עשה שהזמן גרמא שהנשים חייבות.

והוינן בה: למאי צריכי, [לשם מה הוצרכו] לפרש גם במצות הקהל וגם במצות אכילת מצה שהנשים חייבות, ומדוע לא ניתן ללמוד ממצוה אחת לשניה בבנין אב עם כל שאר מצוות עשה שהזמן גרמא?!

בשלמא אי כתב רחמנא רק במצות הקהל, ולא כתב לגבי מצוות אכילת מצה שהנשים חייבות, יש סברא לומר שלא לומדים את מצות אכילת מצה ממצות הקהל בבנין אב, כי הוה אמינא, נילף [היינו סוברים ללמוד] את מצות אכילת מצה בגזירה שוה "חמשה עשר — חמשה עשר" מחוג הסוכות, כמו ששם נשים פטורות, לפי שכתוב "האזרח" להוציא את הנשים, אף במצות אכילת מצה נשים פטורות, ומשום כך צריך לפרש במצות אכילת מצה שהנשים חייבות.

אלא מדוע היה צריך הכתוב לפרש גם במצות הקהל שהנשים חייבות? הרי היה די אם ניכתוב רחמנא רק לגבי אכילת מצה, ולא בעי לגבי הקהל. ואנא אמינא [ואנחנו היינו אומרים מסברא] שהנשים חייבות במצוות הקהל: כי אם אפילו טפלים [קטנים] חייבים במצות הקהל, לפי שכתוב בה

אחרים, אם כן כיצד לומדים מתפילין? והרי מצות תפילין ומצות ראייה נמי, הם שני כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדים!

ומתצינן: הטעם שהתורה פירשה גם במצות תפילין וגם במצות ראייה שהנשים פטורות, אינו משום שאינם מלמדים, אלא משום שיש בכל אחת מהמצוות סיבה שאי אפשר ללמוד אחת מהשניה, ושתי המצוות צריכי לכתוב בהן שהנשים פטורות.

משום דאי כתב רחמנא רק במצות תפילין, ולא כתב במצות ראייה שהנשים פטורות, הוה אמינא נילף [נלמד] בגזירה שוה "ראייה" "ראייה" מהקהל שהנשים חייבות, לכן התורה פירשה במצות ראייה שהנשים פטורות.

ואי כתב רחמנא רק במצות ראייה, ולא כתב במצות תפילין שהנשים פטורות, הוה אמינא אקיש תפילין למזוזה לחייב את הנשים במצות תפילין⁽³⁾, שהרי אחרי פרשת תפילין נאמר: "וכתבתם על מזוזות", והיינו אומרים: כמו שבמצות מזוזה נשים חייבות, אף בתפילין נשים חייבות.

לכן צריכא התורה לפרש גם במצות ראייה וגם במצות תפילין שהנשים פטורות.

ומקשינן: אי הכי, אם מצות תפילין ומצות ראייה אינן נחשבות כשני כתובים הבאים כאחד, משום שבשתייהן יש סיבה שהיה צריך הכתוב לפרש בהם שהנשים פטורות,

עשה שהזמן גרמא, שהרי מצות הקהל מיותרת, ותפילין והקהל הם שני כתובים הבאים כאחד, למעט ולומר שנשים לא חייבות במצות עשה שזמן גרמא.

3. כתב העצמות יוסף, רק את מצות תפילין היינו מקישים למזוזה, אבל את שאר מצות עשה שהזמן גרמא היינו לומדים ממצות ראייה, כי אין לומר שהיינו לומדים מתפילין לחייב כל מצות

"והטף" [דברים לא יב], נשים, לא כל שכן שחייבות⁽⁴⁾.

הילבך מסיקה הגמרא: כיון שנתפרש גם במצות הקהל שהנשים חייבות, הוה להו ב' כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדים.

ומקשינן: מה שתירצנו כי אין למדים ממצוות אכילת מצה וממצוות הקהל שהנשים חייבות במצות עשה שהזמן גרמא, משום שהם ב' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדים, הניחא, תירוץ זה טוב רק למאן דאמר הסובר כי אין מלמדין.

אלא למאן דאמר הסובר כי אף ב' כתובים הבאים כאחד מלמדין⁽⁵⁾, מאי איכא למימר [מה אפשר לומר], מדוע אין למדים משם לכל מצוות עשה שהזמן גרמא, שהנשים חייבות?

ותו [ועוד] קשה, מצות עשה שלא הזמן גרמא נשים חייבות, מנלן [מנין לנו]⁽⁶⁾?

ומתרצת הגמרא תחילה את הקושיה השניה, מנין שנשים חייבות במצות עשה שלא הזמן גרמא:

משום דיליף [שלומדים] ממורא, שנאמר:

"איש אמו ואביו תיראו" ויש בו לימוד שגם הנשים חייבות בו, שכתוב "תיראו" בלשון רבים לרבות את האשה, ומשם לומדים בבנין אב לשאר מצות עשה שלא הזמן גרמא:

מה מורא — נשים חייבות, אף כל מצות עשה שלא הזמן גרמא — נשים חייבות.

ומקשינן: ונילף מתלמוד תורה, שהיא מצוות עשה שלא הזמן גרמא ונשים פטורות, שנאמר: "ושננתם לבניך" — ולא לבנותיך, ונלמד משם בבנין אב לשאר מצות עשה שלא הזמן גרמא שהנשים פטורות.

ומתרצינן: משום דהוה ליה מצות תלמוד תורה ומצות פריה ורביה, שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא והנשים פטורות בהן [שנאמר: "וכבשוה" ורק איש שדרכו לכבוש קוראים בו "פרו ורבו"], שני כתובים הבאים כאחד. וכל שני כתובים הבאים כאחד — אין מלמדים.

ולכן לא לומדים משם בבנין אב לשאר מצוות עשה שלא הזמן גרמא שנשים פטורות, אלא לומדים בבנין אב ממצוות מורא, שהנשים חייבות במצות עשה שלא הזמן גרמא.

למודים שער א', שמחלוקת התנאים האם שני כתובים הבאים כאחד מלמדים, הוא, שמאן דאמר שני כתובים הבאים כאחד מלמדים סובר שאפשר לומר מלתא דאתיא במה מצינו טרח וכתב קרא, ומאן דאמר אין מלמדים סובר שלא אומרים כן אלא דוקא בקל וחומר.

6. כתב הרמב"ן, שאין מדייקים מכך שמצות עשה שזמן גרמא נשים פטורות מכלל שלמצות

4. כתב בשיטה לא נודע למי, ואם תאמר מצות ראייה תוכיח, שדורשים "כל" זכורך — לרבות את הקטנים, ובכל זאת נשים פטורות. ותירץ, שקטנים אינם חייבים במצות ראייה אלא רק מדרבנן כדי לחנכן במצות, והפטוק, הוא רק אסמכתא בעלמא.

5. בשער המלך פ"ב דשחיטה כתב בשם ספר כריתות [הובא בגליון מהרש"א] בחלק לשון